

TECHNINIŲ PRIEMONIŲ PANAUDOJIMAS BAUDŽIAMOJO PROCESO VEIKSMAMS FIKSUOTI

Linas Belevičius

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT–08303 Vilnius
Telefonas 271 46 39
Elektroninis paštas bpk@ltu.lt

Pateikta 2004 m. rugsėjo 23 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gruodžio 29 d.

Pagrindinės sąvokos: protokolas, fiksavimas, techninės priemonės, proceso veiksmai.

S a n t r a u k a

Straipsnyje aptariama baudžiamojo proceso veiksmų fiksavimo samprata, būdai, formos, analizuojami jų trūkumai ir pranašumai. Kadangi galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas kaip pagrindinį proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimo būdą pripažįsta tik protokolavimą, plačiau analizuojami šio fiksavimo būdo ypatumai, nagrinėjama, ar šį fiksavimo būdą tam tikrais atvejais galėtų pakeisti techniniai fiksavimo būdai. Straipsnyje plačiai nagrinėjama galimybė proceso veiksams fiksuoti naudoti vien tik technines priemones, analizuojama, kokia yra panaudojant technines priemones gautų rezultatų įrodomoji reikšmė, šiuo aspektu analizuojami užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymai ir mokslininkų nuomonės.

Baudžiamojo proceso metu, siekiant išaiškinti ir ištirti nusikalstamas veikas, išnagrinėti bylas teismuose ir priimti teisingus procesinius sprendimus, kartu vykdoma ir pažintinė veikla, kurios metu nustatomos aplinkybės, turinčios reikšmės bylai teisingai išspręsti. Šios pažintinės veiklos metu, atliekant proceso veiksmus, taikomi tokie bendrieji pažinimo metodai: stebėjimas, palyginimas, matavimas, modeliavimas, eksperimentas, apklausa, aprašymas. Duomenys, nustatyti šiais metodais, dar negali būti laikomi įrodymais, kadangi jie egzistuoja tik kaip idealus nusikalstamos veikos atspindys proceso veiksmus atlikusio pareigūno sąmonėje. Kad šie nustatyti duomenys galėtų būti pripažinti įrodymais, jie turi būti įstatymo numatytu būdu užfiksuoti, objektyvizuoti, kad juos galėtų pažinti ne tik pats asmuo, tiesiogiai dalyvavęs atliekant tyrimo ar teismo veiksmą, bet ir kiti asmenys tolesnėse proceso stadijose. Duomenų, turinčių reikšmės bylai, fiksavimą galima apibrėžti kaip baudžiamojo proceso įstatymo nustatyta tvarka atliekamą ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teismo ir kitų asmenų pažintinę ir komunikacinę veiklą, kurios metu sutartiniais ženklais objektyvizuojami ir pavaizduojami duomenys, turintys reikšmės tyrimui ir bylos nagrinėjimui [1, p. 29]. Teisinėje literatūroje išskiriamos šios duomenų fiksavimo formos: ženklinė, daiktinė, vaizdinė ir grafinė [3, p. 125]. Kiekviena iš šių formų pasižymi savitais duomenų fiksavimo būdais, skirtingas yra ir šiais būdais užfiksuotų duomenų suvokimas. Fiksavimo formą galima suprasti kaip vienokiais ar kitokiais būdais užfiksuotų duomenų suvokiamą materialią išraišką, o fiksavimo būdus – kaip priemones ir metodus, kuriais tie duomenys užfiksuojami.

Baudžiamajame procese plačiausiai taikoma ženklinė duomenų fiksavimo forma – duomenų aprašymas žodžiais ir kitais rašybos ženklais. Duomenys žodžiais ir kitais rašybos ženklais fiksuojami surašant protokolus ir kitus procesinius dokumentus. Galima išskirti dar vieną panašią fiksavimo formą – verbalinę, t. y. duomenų fiksavimą darant garso įrašus.

Abiem nurodytais atvejais informacija tiek protokoluose, tiek garso įrašuose yra užfiksuojama ir išreiškiama žodžiais. Daiktinė informacijos fiksavimo forma – tai daikto kaip informacijos nešėjo pateikimas arba jo modelių (pvz., įspaustinio pėdsako išliejos) pagaminimas, vaizdinė forma – materialaus objekto išorės vaizdo fiksavimas darant fotonuotraukas ir vaizdo įrašus, grafinė forma – planų, schemų, piešinių sudarymas. Visos šios fiksavimo formos gali būti taikomos kompleksiskai, pavyzdžiui, prie protokolo gali būti pridunami sudaryti planai, fotonuotraukos, garso įrašai ir kita. Paminėtos duomenų fiksavimo formos skiriasi duomenų pavaizdavimo tapatumu.

Galiojantis baudžiamojo proceso įstatymas kaip pagrindinę pripažįsta tik vieną – protokolinę (ženklinę) proceso veiksmų fiksavimo formą, t. y. aprašomąjį fiksavimo būdą, kuris turėtų užtikrinti teisingą, išsamų ir tikslų tyrimo ir teismo veiksmų eigos, sąlygų ir rezultatų užfiksavimą, visos kitos fiksavimo formos yra tik papildomos ir negali pakeisti protokolo. Surašyti protokolą yra būtina atliekant tiek ikiteisminio tyrimo, tiek teismo veiksmus. Tačiau, kaip teisingai pažymi A. V. Belousovas, aprašymui yra būdingi subjektyvūs ir objektyvūs faktoriai [5, p. 12]. Subjektyvusis aspektas pasireiškia tuo, kad aprašymas priklauso nuo pareigūno pažintinės veiklos, todėl proceso akte dažnai fiksuojama ne viskas, kas yra prieš pareigūno akis, o tik ta informacijos dalis, kuri pareigūnui atrodo reikšminga bylai, – proceso veiksmą atliekantis asmuo „objektyviają realybę suvokia subjektyviai“ [2, p. 193; 6, p. 49]. Fiksuojant duomenis protokole tuo pat metu rašančiojo asmens sąmonė taiko ir abstraktaus mąstymo metodus – analizę, sintezę, indukciją, dedukciją, analogiją. Šiais metodais iš aplinkos gaunama informacija apdorojama ir protokole užfiksuojama tik dalis šios informacijos [7, p. 27]. Pavyzdžiui, kiekvienas pareigūnas, atvykęs į įvykio vietą, iš karto gauna daugybę informacijos apie aplinką, esančius įvairius objektus ir iš karto, remdamasis savo patirtimi, pradeda vertinti, kokia informacija gali būti reikšminga tyrimui, ką reikia fiksuoti, o ką aprašinėti netikslinga. Taip pat ir apklausos metu pareigūnas dažnai apklausiamojo asmens pateikiamą informaciją protokole fiksuoja sutrumpintai, ją surašo sau įprastu stiliumi, dalį jam atrodančios nereikšmingos informacijos praleidžia. Tačiau užfiksuota informacijos dalis ne visada gali būti svarbiausia, dėl subjektyvių veiksnių dalis esminę reikšmę turinčios informacijos gali likti neužfiksuota arba fiksuojama informacija gali būti iškraipoma. Tam tikri aprašomojo fiksavimo būdo trūkumai yra nulemti ir objektyvių priežasčių – ne visa informacija apskritai gali būti užfiksuota žodine forma [8, p. 97; 9, p. 65], pavyzdžiui, žodžiais yra sunku aprašyti dinامينius procesus, tiksliai apibūdinti objektų išsidėstymą aplinkoje, jų judėjimą, garsinę aplinką ir pan. Be to, protokole informacija fiksuojama ir žodžiais, o daugelis žodžių turi ne vieną, bet kelias reikšmes, skirtingi asmenys, priklausomai nuo jų išsilavinimo, gyvenimiškos patirties ir kt., tuos pačius reiškinius gali apibūdinti skirtingais žodžiais ar jų junginiais. Todėl protokolą rašantis asmuo gali ne taip perteikti tam tikrų žodžių ar posakių esmę, kaip kad ją supranta šiuos žodžius sakantis asmuo, o vėlesnėse proceso stadijose protokolą skaitantis asmenys vėlgi gali savaip interpretuoti užrašytą tekstą, todėl gali atsirasti tam tikras „interpretacinis iškraipymas“ [10, p. 79]. Kartais pasitaiko, jog protokoluose užfiksuotus pasakymus galima suprasti įvairiai, tada kiekviena proceso šalis juos gali vertinti sau naujinga prasme. Dalies paminėtų trūkumų būtų galima išvengti pažodžiui užrašant visą verbaliniu būdu gaunamą informaciją, t. y. stenografuojant, tačiau praktiškai šis fiksavimo būdas taikomas labai retai. Galiausiai galima paminėti netgi tokį aprašomojo fiksavimo būdo trūkumą kaip neįskaitomą rašyseną, jei protokolas rašomas ranka. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 1999 m. vasario 23 d. nutartyje nurodė, jog visi byloje esantys dokumentai turi būti įskaitomi, „dokumentai, kurių teksto ar kitų įrašų negalima perskaityti, neatitinka norminių aktų, o tuo pačiu ir įrodymų leistinumų reikalavimų, ir tokių dokumentų byloje neturėtų būti“ [11]. Nors, kaip jau minėta, galiojantis BPK kaip pagrindinę įtvirtina tik protokolinę fiksavimo formą, tačiau vien tik aprašant duomenis protokole ne visada galima išsamiai ir tapačiai užfiksuoti visą reikšmingą atliekant proceso veiksmus nustatytą informaciją. Fiksavimas techninėmis priemonėmis turi daug pranašumų lyginant su protokoliniu fiksavimo būdu – techniniai fiksavimo būdai yra efektyvesni, tikslesni, jautresni, informacija yra fiksuojama objektyviau, be jokių subjektyvių iškraipymų, techninėmis priemonėmis užfiksuojama ir tokia informacija, kurios protokolą rašantis asmuo gali paprasčiausiai nepastebėti. Apklausų metu

darant garso ir vaizdo įrašus taip pat užfiksuojamos ir apklausiamojo asmens reakcijos į pateikiamus klausimus, intonacijos, loginiai akcentai, pauzės, judesiai, o tai padeda geriau suprasti apklausos eigą, susiformuoti vidiniam įsitikinimui, ar duodami parodymai teisingi. Fotonuotraukos padeda geriau suprasti objektų formą, dydį, spalvas ir pan., vaizdo įrašai atspindi dinamines užfiksuoto objekto charakteristikas, sukelia „dalyvavimo proceso veiksmė“ efektą. Be to, techninėmis priemonėmis informacija yra ne tik geriau užfiksuojama, bet ir geriau suvokiama atgaminant.

Užsienio valstybėse šiuo klausimu nėra vienodos praktikos. Šiuo aspektu analizuojant įvairių užsienio valstybių baudžiamojo proceso įstatymus pastebimos tam tikros tendencijos – kuo labiau valstybė yra išsivysčiusi ekonomiškai, kuo didesnė toje šalyje technikos pažanga, tuo labiau šios valstybės baudžiamojo proceso įstatymuose pasitikima mokslo ir technikos laimėjimais ir tuo didesnis vaidmuo skiriamas techniniam fiksavimo būdai, ir atvirkščiai, jei valstybės išsivystymo lygis yra gana žemas, pirmenybė teikiama protokoliniam fiksavimo būdai. Pavyzdžiui, Čilėje, Venesueloje, Kinijoje, Rusijoje, Estijoje pagrindinis proceso eigos fiksavimo būdas yra protokolų surašymas, o visi kiti fiksavimo būdai yra tik papildomi. Daugelyje Vakarų Europos valstybių (Norvegijoje, Švedijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje, Italijoje ir kt.) įstatymuose įtvirtintos nuostatos dėl protokolinio fiksavimo būdo privalomumo, bet susiklosčiusi praktika leidžia proceso veiksmus fiksuoti ir kitais būdais arba įstatymuose apskritai nėra įtvirtinta imperatyvių taisyklių, nurodančių, kokius fiksavimo būdus reikia taikyti – juos pasirenka patys pareigūnai. Pavyzdžiui, Vokietijos baudžiamojo proceso įstatyme nėra įtvirtintas išsamus ikiteisminio tyrimo veiksmų sąrašas, nėra griežtai reglamentuojama tyrimo veiksmų fiksavimo tvarka ir būdai, leidžiant ikiteisminio tyrimo institucijoms atlikti bet kokius veiksmus, kuriais galima gauti tyrimui reikšmingų duomenų, bei pačioms pasirinkti reikalingus fiksavimo būdus. Italijoje kaip pagrindinis proceso veiksmų fiksavimo būdas įtvirtintas protokolo surašymas, tačiau įstatymuose numatytos tam tikros išimtys, kai vietoj protokolo surašymo galima taikyti techninius fiksavimo būdus, arba tokius fiksavimo būdus leidžia taikyti susiklosčiusi praktika. Todėl šiose valstybėse tam tikrais atvejais proceso veiksmus galima fiksuoti techninėmis priemonėmis ir gautus rezultatus galima tiesiogiai panaudoti įrodinėjant.

Maltos, Jungtinės Karalystės, JAV, Kanados ir kai kurių kitų valstybių baudžiamojo proceso įstatymai suteikia galimybę taikyti įvairius fiksavimo būdus kaip lygiavertčius ir neteikiama pirmenybė kokiam nors fiksavimo būdai. Pavyzdžiui, Maltos BPK 390 straipsnyje tiesiogiai numatyta galimybė pasirinkti alternatyvius proceso veiksmų fiksavimo būdus – šiame straipsnyje nurodoma, jog teismo posėdžio eiga gali būti fiksuojama rašant protokolą, stenoagrafuojant arba elektromagnetinėmis priemonėmis. Jungtinės Karalystės baudžiamojo proceso teisėje nėra įtvirtintas išsamus įrodinėjimo būdų sąrašas, istoriškai teismų praktikoje įrodinėjimo būdų sistema susiklostė kaip apribojimų sistema: jei rašytinės ar nerašytinės teisės normos nedraudžia šalims taikyti kokio nors konkretaus įrodinėjimo būdo, tai toks būdas gali būti taikomas [12, p. 87–88]. 1988 m. *Criminal Justice Act* numatyta, jog liudytojų parodymai nebūtinai turi būti protokoluojami – juos šalys gali pristatyti laiškų, garso ar vaizdo įrašų pavidalu, šis įstatymas įrodymais pripažįsta techninių priemonių panaudojimo rezultatus [13, p. 377]. JAV federalinių įrodymų taisyklių (*Federal Rules of Evidence*) 402 taisyklė numato, jog visi su įrodinėjimo dalyku susiję įrodymai yra leistini, jei kitaip nenustato JAV įstatymai [16, p. 71–72; 17, p. 89–91]. Taigi kiekvienas įrodymas yra leistinas, jei nėra taisyklės, kuri draustų panaudoti šį įrodymą [15, p. 762]. Literatūroje pabrėžiama, jog svarbiausia įrodymų teisinė reikšmė – jų įtikinamumas, galimybė padaryti poveikį teisėjams ir prisiekusiesiems, todėl kaip įrodymai dažnai naudojamos fotonuotraukos, kadangi jos geriau nei žodžiai atspindi užfiksuotus objektus ir geriau padeda teisėjams suprasti bylos aplinkybes [14, p. 40]. Fotonuotraukų kaip įrodymų leistinumas buvo pripažintas dar 1874 m. byloje *Udderzook vs. Commonwealth*, o vaizdo įrašai leistiniais įrodymais buvo pripažinti 1969 m. byloje *Parramore vs. State* [18, p. 246]. Fotonuotraukos, vaizdo ir garso įrašai literatūroje išskiriami kaip atskira įrodymų rūšis, vadinama demonstraciniais (*Demonstrative Evidence*) [15, p. 768] arba vaizdiniais (*Visual Evidence*) įrodymais [18, p. 245]. Tyrimų duomenimis, JAV apie 16,5 proc. apklausų metu daromi vaizdo ar garso įrašai, ir šis skaičius nuolat didėja

[19, p. 11]. Jeigu įvykio vietos apžiūra buvo fiksuojama tik darant vaizdo įrašą, vėliau vaizdo įrašas turi būti užrašomas ir kartu su vaizdo įrašu saugojamas, kol byla baigiama [20, p. 42]. JAV kompiuterinės laikmenos prilyginamos įprastiems rašytiniams dokumentams [21, p. 209]. Kanadoje teismai fotonuotraukas, vaizdo ir garso įrašus taip pat pripažįsta leistiniais įrodymais. Asmenų apklausos gali būti fiksuojamos naudojant garso ir vaizdo įrašymo techniką ir nebūtina surašyti protokolo, tačiau teismui ir prisiekusiesiems gali būti pateikiamos iššifruotos įrašų stenogramos, kad jie galėtų geriau suprasti įrašų turinį [22, p. 151].

Tarptautiniai teisės aktai taip pat skatina plačiau taikyti techninius fiksavimo būdus. Europos Tarybos Ministrų Komitetas ne vienoje rekomendacijoje pabrėžė būtinybę atpiginti, supaprastinti ir pagreitinti baudžiamąjį procesą [23; 24]. Kaip pagrindinis būdas, galintis padėti pasiekti šiuos tikslus, rekomendacijose nurodomas platesnis naujausių techninių priemonių ir informacinių technologijų panaudojimas. Technines priemones siūloma plačiau naudoti ir fiksuojant proceso veiksmus, nurodoma, jog techniniai fiksavimo būdai gali pakeisti protokolinį – 1987 m. Rekomendacijoje dėl kriminalinės justicijos supaprastinimo nurodoma, jog jeigu procedūros yra įrašytos į magnetinę juostą, tai proceso eigą fiksuojantis protokolas turi būti kiek galima trumpesnis – tik santrauka [23]. 1995 m. Rekomendacijoje nurodoma, jog tradicinius rašytinius įrodymus galėtų pakeisti elektroniniai įrodymai (*Electronic evidence*), saugomi kompiuterinėse laikmenose [24].

Prie vienos nuomonės dėl panaudojant technines priemones gautų rezultatų įrodomosios reikšmės nėra priėję ir mokslininkai. Šiuo klausimu teisinėje literatūroje išdėstytas mokslininkų nuomonės galima suskirstyti į tris grupes: 1) techninių priemonių panaudojimo metu gauti rezultatai neturi savarankiškos įrodomosios galios; 2) šie rezultatai gali būti vertinami kaip tam tikri įstatyme nurodyti įrodymų šaltiniai (dokumentai arba daiktai); 3) šie rezultatai gali būti savarankiškai įrodymų šaltiniai. Analizuojant literatūroje išdėstytas mokslininkų pozicijas chronologiniu aspektu vėlgi pastebimi tam tikri dėsningumai – septintajame ir aštuntajame XX amžiaus dešimtmečiuose dauguma autorių manė, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatai neturėtų būti pripažinti savarankiškais įrodymų šaltiniais ir kad pagrindinis proceso veiksmų fiksavimo būdas turėtų būti protokolavimas. Vėlesniuose moksliniuose darbuose nuomonės pradeda po truputį keistis, ir vis daugiau autorių pritaria tam, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatus tikslinga pripažinti savarankiškais įrodymų šaltiniais.

Pirmąją nuomonę palaikantys mokslininkai teigia, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatai baudžiamajame procese negali būti vertinami kaip įrodymai – jie yra tik iliustracijos [25, p. 64]. M. Strogovičius teigė, jog prie protokolo pridedami techninių priemonių panaudojimo rezultatai, patys nebūdami įrodymais, yra skirti tam, kad paaiškintų ir padarytų akivaizdesnį protokolą, kuris ir gali būti pripažintas įrodymu [26, p. 455]. Kiti autoriai mano, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatai patys neturi įrodomosios galios, tačiau jie tampa įrodymais, kai yra pridedami prie protokolo [27, p. 19–20; 28, p. 10–11; 29, p. 465]. V. Gončarenko teigė, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatai gali būti pripažinti įrodymų šaltiniais, tačiau ne savarankiškais, o tik kartu su protokolu, prie kurio jie pridedami, ir kartu su juo [30, p. 43–44], taigi šie techninių priemonių panaudojimo rezultatai yra laikomi neatskirama organine protokolo dalimi, ir šie priedai kartu su protokolu yra įrodymų šaltinis [31, p. 25]. Tačiau gali pasitaikyti atvejų, kai šioje „neatskiriamoje organinėje“ protokolo dalyje užfiksuoti duomenys skirsis nuo duomenų, užfiksuotų pačiame protokole, pavyzdžiui, protokolą rašantis asmuo gali padaryti klaidų arba neužfiksuoti tam tikrų duomenų, o techninėmis priemonėmis šie duomenys yra užfiksuojami. Tokiais atvejais kyla klausimas – kokiais duomenimis – užfiksuotais protokole ar techninėmis priemonėmis – galima remtis? Kai kurie autoriai mano, jog tokiais atvejais galima tiesiogiai remtis duomenimis, užfiksuotais techninėmis priemonėmis [5, p. 157]. Kalbėdami apie protokolą ir jų priedų darną, autoriai vis dėlto protokolui suteikia išskirtinę reikšmę, nurodydami, jog būtent protokolas yra teisinis pagrindas panaudoti fakultatyvines fiksavimo priemones, ir nesant protokolo, arba kai jis sudarytas šiuurškiai pažeidžiant įstatymo reikalavimus, ir dėl to pažeisti leistinumo reikalavimai, įrodomosios galios neturės ne tik pats protokolas, bet ir visi jo priedai [5, p. 78].

Kai kurie mokslininkai mano, jog galiojantys baudžiamojo proceso įstatymai leidžia techninių priemonių panaudojimo rezultatus vertinti kaip įstatyme įtvirtintus įrodymų šaltinius – dokumentus arba daiktus. Baudžiamajame procese dokumentas suprantamas kaip materialus objektas, kuriame oficialus arba kitas asmuo priimtinu ir suprantamu būdu užfiksavo žinias apie aplinkybes, turinčias reikšmės teisingam baudžiamosios bylos išsprendimui [32, p. 664]. Įvairūs dokumentai, priklausomai nuo to, koku būdu juose yra užfiksuota informacija, gali būti priskiriami prie proceso veiksmų protokolų, kitų dokumentų ir daiktinių įrodymų [4, p. 11–12]. Toliau dokumentų sąvoką vartosime būtent pirmąja prasme. Dažniausiai dokumentai yra sudaromi rašytine forma, tačiau vertinant iš įrodymų teorijos pozicijų svarbiausias dokumento požymis yra tai, kad dokumentas yra materialiu duomenų užfiksavimo forma, todėl kaip dokumentus galima vertinti ir tam tikrą medžiagą, gautą panaudojus technines priemones (fotonuotraukas, vaizdo ir garso kasetes, kitas informacijos laikmenas). Visus šiuos objektus galima laikyti dokumentais, ir nesvarbu, iš kokios medžiagos tas dokumentas pagamintas (pvz., iš popieriaus ar iš magnetinės juostos), nesvarbu, koku būdu jis buvo sukurtas ir koku sąlyginiu kodu užfiksuota informacija jame [33, p. 227]. Techninių priemonių panaudojimo rezultatus dokumentais laikantys autoriai argumentuoja tuo, kad techninių priemonių panaudojimo rezultatai turi būti vertinami kaip dokumentai, kadangi šie rezultatai negali būti vertinami nei kaip priedai prie protokolų, nei kaip daiktai [34, p. 106–111], o tokius rezultatus pripažįstant savarankiškais dokumentais būtų teisingiau įvertinama juose užfiksuotos informacijos įrodomoji reikšmė [35, p. 15; 36, p. 11–12].

Kiti autoriai mano, jog panaudojant technines priemones gauti rezultatai gali būti vertinami kaip daiktai, kadangi juose užfiksuota informacija apie nusikaltimo pėdsakus [37, p. 107]. Šią poziciją palaikantys autoriai teigia, jog techninių priemonių panaudojimo rezultatus galima vertinti kaip daiktus tiek tada, kai jie yra gauti techninėmis priemonėmis fiksuojant proceso veiksmus, tiek tokius rezultatus gavus neprocesiniu būdu. Taip pat pasitaiko siūlymų tokius techninių priemonių panaudojimo rezultatus vertinti kaip „išvestinius daiktus“, motyvuojant tuo, kad nusikaltimo pėdsakų ir įrankių fotonuotraukos, tyrimo veiksmo eigos ir rezultatų vaizdo įrašai yra daiktų materialios kopijos, todėl šioms nuotraukoms, įrašams tikslinga taikyti ne priedų prie protokolų, o daiktų teisinį režimą [38, p. 36]. Teigiama, jog svarbiausia „išvestinio daikto“ savybė – gebėjimas atspindėti įrodomąją reikšmę turinčius originalaus daikto požymius (pvz., įvykio vietoje rasto bato pėdsako nuotrauka turi atspindėti šio pėdsako dydį, formą, reljefą tam, kad pagal nuotrauką būtų galima atlikti trasologinius tyrimus), ir šie „išvestiniai daiktai“ gali būti naudojami įrodinėjimo procese taip pat, kaip ir daiktai, juos tikslinga naudoti tais atvejais, kai originalaus daikto nebėra arba pasikeitė jo savybės [38, p. 38]. Tačiau sąvoka „išvestiniai daiktai“ laikytina dirbtine, nepakankamai pagrįsta kriminalistikos požiūriu ir vargu ar būtų galima pritarti jos vartojimui.

Vokietijos mokslininkai garso įrašus ir kitus techninių priemonių panaudojimo rezultatus priskiria daiktiniams įrodymams, tačiau pati sąvoka „daiktiniai įrodymai“ Vokietijoje suprantama kitaip – kaip apžiūrų objektai ir dokumentai. Apžiūrų objektai – tai visi daiktai, gyvi asmenys ir lavonai, taip pat procesai, kurių būseną, padėtis ar kokybę gali paveikti teisėjų įsitikinimą [39, p. 88]. Tuo tarpu dokumentas suprantamas kaip bet koks objektas, kuriame rašytiniais ženklais yra išreiškiama kokia nors mintis [40, p. 228], ir esminis dokumento požymis – tai jog mintys turi būti išreikšiamos būtent rašybos ženklais, netgi planai ir schemas jau yra priskiriamos apžiūros objektams, o ne dokumentams [41, p. 246]. Dalis Vokietijos mokslininkų garso įrašus vertina kaip dokumentus, motyvuodami tuo, jog garso mechaninis atgaminimas yra lygiavertis teksto perskaitymui [42, p. 415], ir mano, kad garso įrašams turi būti taikomos normos, reglamentuojančios dokumentų panaudojimą įrodinėjimo procese [43, p. 81]. Tačiau kiti autoriai teigia, jog garso įrašai nepasižymi dviem esminiais dokumentų požymiais – jie nėra rašytiniai ir negali būti perskaityti, garso įrašymas mechaniniu arba magnetiniu būdu remiasi fizikos dėsniais ir nėra analogiškas minčių fiksavimui rašytiniais simboliais [44, p. 270–271; 45, p. 1167–1168], todėl garso įrašai turėtų būti vertinami kaip apžiūros objektai, kuriais gali būti bet koks materialios aplinkos daiktas arba žmogaus jutimais suvokiamas procesas. Vokietijos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas garso įrašo kaip įrodymo leistinumą, yra išsakęs nuomonę, jog garso įrašas turi savarankišką įrodomąją

reikšmę kaip apžiūros objektas [46, p. 1580]. Iš paminėtų Vokietijos mokslininkų minčių matyti, jog šioje šalyje dokumentai yra suprantami kur kas siauriau nei Lietuvoje, todėl šiuo skirstymu negalima remtis vertinant techninių priemonių panaudojimo rezultatų teisinę padėtį Lietuvoje.

Lietuvoje galiojant dabartinei baudžiamojo proceso įstatymo redakcijai, mes pritartume autoriams, kurie mano, jog techninių priemonių panaudojimo fiksuojant proceso veiksmus rezultatai negali būti vertinami kaip savarankiški įrodymai. Įrodymais gali būti pripažinti tik tokie duomenys, kurie yra gauti ir patvirtinti griežtai laikantis baudžiamojo proceso įstatymo nustatytos tvarkos [47, p. 195], proceso veiksmai turi būti atliekami ir fiksuojami laikantis tam tikrų reikalavimų [48, p. 31–32]. BPK 179 straipsnyje įtvirtintas imperatyvus reikalavimas proceso veiksmus fiksuoti rašant protokolą ir įstatyme nėra numatyta galimybė fiksuoti proceso veiksmus vien tik techninėmis priemonėmis. Todėl proceso veiksmas privalomai turi būti įforminamas protokolu, kuriame užfiksuoti duomenys ir gali būti pripažinti įrodymais. 179 straipsnio 5 dalyje yra aiškiai apibrėžta techninių priemonių panaudojimo rezultatų procesinė padėtis – visi šie rezultatai yra tyrimo veiksmų protokolų priedai. Naujajame BPK, siekiant įtvirtinti laisvo įrodymų vertinimo principą, buvo atsisakyta įtvirtinti išsamų įrodymų šaltinių sąrašą, tačiau tam, kad duomenis būtų galima pripažinti įrodymais, būtina laikytis proceso veiksmų atlikimo procesinės formos, priešingu atveju gali būti pripažinti negaliojančiais pats proceso veiksmas ir vėlesnis procesas [49, p. 8]. Todėl, galiojant dabartiniam BPK, neleistina proceso veiksmus fiksuoti vien tik techninėmis priemonėmis, nes tokiu atveju būtų nesilaikoma įstatyme įtvirtintos proceso veiksmų atlikimo procesinės formos, būtų pažeisti įrodymų leistinumo reikalavimai ir todėl gauti duomenys negalėtų būti pripažinti įrodymais. Baudžiamojoje byloje negali būti techninių priemonių, naudotų proceso veiksmams fiksuoti, panaudojimo rezultatų be atitinkamo proceso veiksmo protokolo, visi šie rezultatai yra tik protokolų priedai ir jie be protokolo negali turėti savarankiškos įrodomosios reikšmės.

Manytume, jog, galiojant dabartinei BPK redakcijai, techninių priemonių panaudojimo rezultatų, gautų fiksuojant proceso veiksmus, negalima vertinti ir kaip kitų savarankiškų įrodymų šaltinių – dokumentų ar daiktų. Techninių priemonių panaudojimo rezultatai atitinka dokumentų sampratą ir požymius, įtvirtintus BPK 95 ir 96 straipsniuose, tačiau jie negali būti vertinami kaip savarankiški įrodymų šaltiniai. Antrajai grupei mūsų priskirti autoriai daro klaidą, sutapatindami du skirtingus įrodymų šaltinius – tyrimo veiksmų protokolus ir kitus dokumentus. Nors ir protokolai, ir kiti dokumentai gali būti pavadinti tuo pačiu pavadinimu „dokumentai“, nors juose informacija ir yra fiksuojama, išlaikoma ir perduodama analogišku būdu, tačiau tyrimo veiksmo protokolai ir kiti dokumentai turi esminių skirtumų – skiriasi jų sudarymo laikas ir aplinkybės, jų paskirtis, turinys ir kita. Vienas iš esminių kitų dokumentų bruožų yra tas, kad jie yra sudaromi ne baudžiamojo proceso sferoje ir tik po to atliekant tyrimo veiksmus pateikimo arba išreikalavimo būdu patenka į baudžiamąjį procesą [50, p. 55]. Tuo tarpu techninių priemonių panaudojimo rezultatai, gauti fiksuojant tyrimo veiksmus, galėtų padėti išsamiai užfiksuoti proceso veiksmų eigą, sąlygas ir rezultatus. Techninės priemonės yra naudojamos kaip papildomas fiksavimo būdas greta protokolavimo, kadangi įstatymas nenumato galimybės fiksuoti tik techninėmis priemonėmis. Todėl tokie rezultatai gali būti vertinami tik kaip priedai prie protokolo, bet ne kaip savarankiški dokumentai. Pagal galiojantį įstatymą protokolas gali būti sudarytas ir nenaudojant papildomų fiksavimo priemonių, tačiau atvirkščiai būti negali.

Manytume, jog techninių priemonių panaudojimo proceso veiksmams fiksuoti rezultatų negalima vertinti ir kaip daiktų. Daiktai baudžiamajame procese gali būti suprantami kaip materialūs objektai, kurių buvimo vieta, būseną ir savybės leidžia daryti logines išvadas dėl įrodinėjamų faktų [51, p. 120]. Daiktais techninių priemonių panaudojimo rezultatai tam tikrais atvejais galėtų būti tik tada, jei jie yra gauti ne proceso veiksmų fiksavimo metu, o už baudžiamojo proceso ribų. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas tik renka duomenis, kurie gali būti pripažinti įrodymais, o ne juos sukuria [38, p. 40], todėl atliekant proceso veiksmus fiksavimo tikslais panaudojus technines priemones jų rezultatai negali būti vertinami nei kaip kiti dokumentai, nei kaip daiktai.

Kiti autoriai laikosi nuomonės, jog tam tikrais atvejais pagrindinę įrodomąją reikšmę turi būtent technines priemones panaudojant gauti rezultatai, ir neteisinga juos vertinti tik kaip priedus prie tradicinių įrodymų šaltinių [7, p. 123; 53, p. 72–73; 54, p. 91]. Ši nuomonė motyvuojama tuo, kad naudojant technines priemones gauti rezultatai informacine prasme yra labai vertingi, patikimi ir gali būti patikrinti. Tai padėtų sumažinti tyrimo institucijų ir teismų darbo krūvį – tokia praktika pasiteisino užsienio šalyse [55, p. 50; 56, p. 186–187]. J. Rinkevičius pagal vyraujančią informacijos gavimo pobūdį kaip savarankišką išskyrė techninį įrodymų rinkimo būdą (fotografavimą, filmavimą, garso ir vaizdo įrašus, telefoninio ir elektroninio ryšio kontrolę) [57, p. 59]. Įvertinant techninio fiksavimo informacinį pranašumą lyginant su protokoliniu fiksavimu dažnai pagrindinis fiksavimo vaidmuo skiriamas būtent techniniam fiksavimui, dažniausiai garso ir vaizdo įrašams, t. y. atliekant tyrimo veiksmą yra tik įrašinėjamas vaizdas ir garsas, o jau vėliau vaizdo ir garso įrašas yra konspektuojamas ir surašomas protokolas, o surašius protokolą kviečiami proceso veiksmo dalyvavę asmenys. Jie pasirašo protokolą. Tokiame vaizdo ir garso įrašo konspekte-protokole geriausiu atveju gali būti tik priartėjama prie vaizdo ir garso įrašo užfiksuotų duomenų tikslumo, išsamumo ir tapatumo, bet protokolas yra būtinas, ir pareigūnai priversti dubliuoti savo darbą. Be abejo, tokia tyrimo veiksmų fiksavimo praktika, galiojant dabartiniam BPK, nėra teisinga, tačiau šis pavyzdys atspindi tikruosius praktikos poreikius. Taigi kai kuriais atvejais tyrimo veiksmas atliekamas ir protokolas rašomas tik tam, kad duomenis būtų galima užfiksuoti techninėmis priemonėmis. Fiksuojant kai kuriuos tyrimo veiksmus pagrindinis informacinis krūvis vėlgi tenka ne protokolui, o techninėms fiksavimo priemonėms, pavyzdžiui, parodant asmenį ar daiktą atpažinti, tik iš fotonuotraukų ar vaizdo įrašų galima spręsti, ar buvo laikytasi BPK 192, 193 straipsnių reikalavimų parodyti atpažinti asmenį ar daiktą tarp išoriškai panašių kitų asmenų ar daiktų. Įstatymas šiuo atveju pripažįsta protokolinio fiksavimo būdo trūkumus ir tai, kad ženklina duomenų fiksavimo forma neįmanoma atspindėti visų reikšmingų duomenų, bei įpareigoja šio tyrimo veiksmo eigą papildomai fotografuoti ar kitaip vizualiai fiksuoti, tačiau pagrindinis fiksavimo būdas vis tiek išlieka protokolavimas.

Tam, kad techninių priemonių panaudojimo fiksuoti įrodymams galėtų būti vertinami kaip turintys savarankišką įrodomąją reikšmę, juos reikėtų „atskirti“ nuo proceso veiksmų protokolų, panaikinti protokolų „privilegijuotą“ padėtį [58, p. 13], reikėtų šiuos rezultatus pridėti ne prie protokolo, o prie bylos [59, p. 107].

Naujajame Lietuvos Respublikos BPK iš esmės buvo pakeista įrodymų samprata, buvo atsisakyta įtvirtinti formalų išsamų įrodymų šaltinių sąrašą. Šie pakeitimai buvo daromi atsižvelgiant į Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso įstatymus ir patirtį [49, p. 8]. Lietuvos BPK įtvirtinta naujoji įrodymų koncepcija iš esmės atitinka Vakarų Europos baudžiamojo proceso įstatymuose įtvirtintas nuostatas. Ši koncepcija įtvirtino ir laisvo įrodymų vertinimo principą, kurio esmė yra ta, kad teismas nėra ribojamas jokiais formaliais įrodymais ir jis, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, sprendžia remtis ar nesiremti vienokiais ar kitokiais duomenimis [49, p. 8]. Pabrėžus laisvo įrodymų vertinimo principą Lietuvos BPK iš dalies buvo įtvirtintas ir vienas iš pagrindinių Vakarų Europos valstybių baudžiamojo proceso principų – įrodinėjimo laisvės principas. Tačiau mes manytume, jog įgyvendinti šį principą, o kartu ir laisvo įrodymų vertinimo principą trukdo BPK 179 ir 261 straipsniuose įtvirtinti formalūs reikalavimai, reglamentuojantys proceso veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimą. Teismui suteiktos plačios galimybės laisvai vertinti ikiteisminio tyrimo metu nustatytus duomenis ir juos pripažinti arba nepripažinti įrodymais, tačiau jam nėra palikta galimybės vertinti šių duomenų įtvirtinimo formą. Manytume, jog atsisakius reikalavimų visais atvejais rašyti išsamius protokolus ir suteikus galimybę proceso veiksmus fiksuoti ir techninėmis priemonėmis, sumažėtų proceso sąnaudos, pagreitėtų pats procesas, būtų pasiekta kitų teigiamų rezultatų, o jokių neigiamų pasekmių nekiltų, kadangi visus duomenis vis tiek įvertintų teismas ir nustatytų, ar konkrečiu atveju pasirinkta fiksavimo priemonė nepažeidžia įrodymų lestinumo principo reikalavimų. Naujojo BPK projekto kūrėjai teigė, jog šis įstatymas buvo rengiamas atsižvelgiant į Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas, buvo siekiama „procesinės formos optimalumo“, reiškiančio, kad teisingumas baudžiamosiose bylose turi būti įgyvendinamas mažiausiomis procesinėmis sąnaudomis [60, p. 6–7], bet proceso veiksmų fik-

savimo reglamentavimo aspektu naujasis BPK iš esmės nesiskiria nuo 1961 m. priimto BPK, taip pat nėra atsižvelgta ir į mūsų anksčiau aptartą Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. Rekomendaciją dėl kriminalinės justicijos supaprastinimo [23] į Vakarų Europos valstybių proceso įstatymus bei susiformavusią praktiką.

Sudarius galimybę atliekant proceso veiksmus nustatomus duomenis fiksuoti tik techninėmis priemonėmis, būtų supaprastinta techninių priemonių panaudojimo tvarka, sumažėtų darbo laiko sąnaudos. Kartu manytume, jog nereikėtų pulti į kraštutinumus ir visiškai atsisakyti protokolų, bet jie tam tikrais atvejais turėtų būti kiek įmanoma trumpesni. Manytume, jog baudžiamoji byla vis dėlto neturėtų virsti vien fotonuotraukų, garso ir vaizdo kasetių ar kitų informacijos laikmenų rinkiniu, juolab kad per daugelį metų teisininkai yra įpratę bylą matyti „popierinio“ pavidalo. Todėl siūlytume įstatyme numatyti, jog tais atvejais, kai duomenims fiksuoti naudojamos techninės priemonės, turėtų būti rašomi trumpesni protokolai, kuriems būtų suteikiama jau ne pagrindinė, o pagalbinė reikšmė, jie būtų kaip aiškinamieji priedai, kuriuose būtų fiksuojami duomenys apie proceso veiksmo datą, laiką, vietą, dalyvavusius asmenis ir panaudotas technines priemones, jų naudojimo sąlygas, o visas informacinis krūvis, atspindintis proceso veiksmo eigą ir rezultatus, būtų užfiksuotas naudojant technines priemones gautose informacinėse laikmenose. Taip būtų išlaikyta vienoda duomenų protokolinio ir techninio fiksavimo forma, protokolai būtų būtini, bet jau ne pagrindinis procesinis atributas [50, p. 57].

Be abejo, nemanytume, jog visais atvejais proceso veiksmus būtų tikslinga fiksuoti techninėmis priemonėmis. Kaip teisingai pažymi Ch. Sabirovas, protokolai kaip fiksavimo priemonė turi lyginant su techniniais fiksavimo būdais ne tik trūkumų, bet pasižymi ir tam tikrais pranašumais – protokolinis fiksavimo būdas yra ekonomiškasis ir visuotinai prieinamas, patikimas (net ir moderniausia techninė priemonė ar laikmena gali sugesti ir sunaikinti visus joje užfiksuotus duomenis) [7, p. 123–124]. Siūlydami sudaryti galimybę proceso veiksmus fiksuoti tik techninėmis priemonėmis, ir, tokiu atveju rašant trumpesnį protokolą, mes nenorime sumenkinti protokolo, kuris, matyt, ir liktų dažniausiai taikomu fiksavimo būdu, reikšmės. Tačiau tokiu atveju tyrimą atliekančiam pareigūnui būtų sudaryta galimybė kiekvienu konkrečiu atveju išsirinkti geriausiai tinkančius duomenų fiksavimo būdus – protokolavimą ar fiksavimą techninėmis priemonėmis, o pasirinkus pastarąjį būdą nebereiktų dubliuoti darbo, t. y. nereiktų techninėmis priemonėmis užfiksuotos informacijos perrašinėti į protokolą. Techninėmis priemonėmis būtų tikslinga fiksuoti ne visus, bet svarbiausius proceso veiksmus, kuriuos atliekant nustatomi ir fiksuojami didžiausią reikšmę tyrimui bei bylos nagrinėjimui turintys duomenys.

Siekiant sudaryti galimybę proceso veiksmus fiksuoti techninėmis priemonėmis ir vėliau šiais rezultatais remtis įrodinėjimo procese, mes siūlytume padaryti atitinkamus pakeitimus baudžiamojo proceso įstatyme. Manytume, jog reikėtų pakeisti BPK 179 straipsnį įtvirtinant tokią šio straipsnio redakciją:

„179 straipsnis. Tyrimo veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimas.

1. *Tyrimo veiksmų eiga ir rezultatai fiksuojami surašant protokolą arba panaudojant technines priemones, užtikrinančias išsamų ir tikslų tyrimo veiksmų eigos ir rezultatų užfiksavimą, gautos informacijos išsaugojimą ir atgaminimą, sudaromi planai, schemos bei taikomi kitokie fiksavimo būdai.*

2. *Protokolą rašo tyrimo veiksmą atliekantis arba jam padedantis asmuo tyrimo veiksmo metu arba tuojau pat jį pabaigus. Protokole turi būti nurodyta tyrimo veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); proceso veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; apklaustų asmenų parodymai arba kitų proceso veiksmų aprašymas ir rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant proceso veiksmą ar kurių akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai.*

3. *Jeigu tyrimo veiksmas buvo fiksuojamas panaudojant technines priemones, tai yra surašomas protokolai arba jo sutrumpintas variantas. Protokole ir jo sutrumpintame variante turi būti nurodyta tyrimo veiksmo atlikimo vieta ir laikas (data ir valanda); tyrimo veiksmą atliekantis asmuo ir visi asmenys, kurie dalyvauja ar kurių akivaizdoje tai atliekama; trumpai nurodomi gauti rezultatai; asmenų, kurie dalyvavo atliekant tyrimo veiksmą ar kurių*

akivaizdoje jis atliktas, pareiškimai; nurodomos fiksavimui panaudotos techninės priemonės, jų naudojimo sąlygos ir tvarka.

4. Protokolą pasirašo proceso veiksmą atlikęs asmuo, protokolą surašęs asmuo ir visi kiti asmenys, dalyvavę atliekant tyrimo veiksmą. Apie tai, kad dalyvavęs atliekant tyrimo veiksmą asmuo atsisako pasirašyti tyrimo veiksmo protokolą arba dėl fizinių trūkumų ar kitokių priežasčių negali jo pasirašyti, pažymima protokole ir proceso veiksmą atlikęs asmuo tai patvirtina parašu. Jeigu visa tyrimo veiksmo eiga ir rezultatai buvo fiksuojami techninėmis priemonėmis, tai protokolą gali pasirašyti ir tik tyrimo veiksmą atlikęs asmuo.

5. Protokole daromi pakeitimai, pataisymai ir papildymai turi būti aptariami.

6. Jeigu tyrimo veiksmo eiga ir rezultatai buvo fiksuojami panaudojant technines priemones, tai gautos informacijos laikmenos turi būti saugojamos kartu su ikiteisminio tyrimo medžiaga, užtikrinant, kad saugojimo ir informacijos atgaminimo metu nebūtų pažeistas jos autentiškumas“.

Analogiškas nuostatas, suteikiančias galimybę protokolą pakeisti techniniais fiksavimo būdais, reikėtų įtvirtinti ir BPK 261 straipsnyje (Teisiamojo posėdžio protokolas). Šiame straipsnyje taip pat reikėtų numatyti, jog jeigu teisiamojo posėdžio eiga buvo fiksuojama techninėmis priemonėmis, tai protokolas gali būti rašomas sutrumpintas, jame trumpai nurodant tik svarbiausius duomenis.

Įtvirtinus įstatyme tokias nuostatas būtų sudaryta galimybė proceso veiksmus užfiksuoti techninėmis priemonėmis ir toliau proceso metu tiesiogiai remtis gautais rezultatais.

Panaudojant technines priemones gautos laikmenos su jose užfiksuota informacija turėtų būti saugomos prie baudžiamosios bylos arba pačioje byloje, pavyzdžiui, į bylą būtų galima įsiūti vokus, į kuriuos būtų dedami optiniai diskai ar kitos laikmenos, arba šias laikmenas būtų galima saugoti atskirose tam tinkamose pakuotėse, apsaugojančiose jas nuo sugadinimo, užfiksuotos informacijos sunaikinimo ar pakeitimo. Informacijos laikmenos turėtų būti perduodamos kartu su byla, kai ji persiunčiama iš vienos institucijos į kitą. Konkrečią laikmenų saugojimo ir persiuntimo tvarką galėtų sukurti tarpžinybinė komisija, į kurią įeitų ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūros ir teismų atstovai.

Siekiant užtikrinti proceso dalyvių teises susipažinti su bylos medžiaga ikiteisminio tyrimo įstaigose, prokuratūroje ir teismuose reikėtų sudaryti technines sąlygas ir galimybes proceso dalyviams tiesiogiai susipažinti su įvairiose laikmenose užfiksuota informacija, pasidaryti šios informacijos kopijas. Manytume, jog nebūtų sudėtinga teisės saugos institucijose įrengti patalpas, kuriose būtų sumontuota reikiama įranga, leidžianti susipažinti su įvairiose laikmenose užfiksuota informacija.

Išvados

1. Išanalizavus LR BPK įtvirtintą ikiteisminio tyrimo ir teismo veiksmų fiksavimo tvarką konstatuotina, jog baudžiamosios proceso įstatymas kaip pagrindinį pripažįsta tik protokolinį proceso veiksmų fiksavimo būdą, visi kiti fiksavimo būdai gali būti vertinami tik kaip papildomi, jie negali pakeisti protokolo, ir nesant protokolo jais užfiksuotais duomenimis įrodinėjimo procese negalima tiesiogiai remtis. Proceso subjektams nėra suteikiama teisė patiems pasirinkti kiekvienu konkrečiu atveju labiausiai tinkantį proceso veiksmų fiksavimo būdą, o teismas, nors įstatyme ir yra įtvirtintas laisvo įrodymų vertinimo principas, neturi galimybės laisvai vertinti duomenų įtvirtinimo formos.

2. Duomenis fiksuojant protokole dėl daugelio objektyvių ir subjektyvių priežasčių ne visais atvejais įmanoma išsamiai ir adekvačiai užfiksuoti visus reikšmingus atliekant proceso veiksmus nustatytus duomenis, todėl tikslinga keisti BPK įtvirtintą proceso veiksmų fiksavimo tvarką ir sudaryti galimybes proceso veiksmų eigą ir rezultatus fiksuoti techninėmis priemonėmis.

3. Tuo tikslu būtina pakeisti ir papildyti BPK 179 ir 261 straipsnius, įtvirtinant nuostatas, jog tais atvejais, kai įrodymams fiksuoti naudojamos techninės priemonės, turėtų būti rašomi trumpesni protokolai, kuriems būtų suteikiama jau ne pagrindinė, o pagalbinė reikšmė, jie

būtų kaip aiškinamieji priedai, kuriuose būtų fiksuojami duomenys apie proceso veiksmo datą, laiką, vietą, dalyvavusius asmenis ir panaudotas technines priemones, jų naudojimo sąlygas, o visas informacinis krūvis, atspindintis proceso veiksmo eigą ir rezultatus, būtų užfiksuotas panaudojant technines priemones gautose informacinėse laikmenose. Taip būtų išlaikyta vienoda duomenų protokolinio ir techninio fiksavimo forma, protokolas būtų būtinas, bet jau ne pagrindinis procesinis elementas.

LITERATŪRA

1. **Подголин Е. Е.** Теория и практика фиксации доказательств на предварительном следствии. Дисс. канд. юрид. наук. – Москва, 1969.
2. **Шейфер С. А.** Следственные действия. Система и процессуальная форма. – Москва: Юрлитинформ, 2001.
3. **Белкин Р. С.** Курс криминалистики. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – Москва: Юрист, 1997. Т. 3.
4. **Rinkevičius J.** Daiktiniai įrodymai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996.
5. **Белоусов А. В.** Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений. – Москва: Юрлитинформ, 2001.
6. **Белкин Р. С., Лифшиц Л. М.** Тактика следственных действий. – Москва: Новый юрист, 1997.
7. **Сабиров Х. А.** Протоколы следственных и судебных действий как вид доказательств в Российском уголовном процессе. Дисс. канд. юрид. наук. – Краснодар, 2000.
8. **Вольнский В. А.** Криминалистическая техника. Наука-техника-общество-человек. – Москва: Закон и право, 2000.
9. **Макаров А. М.** Применение научно-технических средств при рассмотрении судами уголовных дел. Дисс. канд. юрид. наук. – Москва, 1979.
10. **Муратова Н. Г.** Процессуальные акты органов предварительного расследования. – Казань: Казанского университета, 1989.
11. **Lietuvos Aukščiausiojo Teismo** 1999 m. vasario 23 d. nutartis kasacinėje byloje Nr. 2K–57/1999 m. <http://www.lat.litlex.lt/teismupr/teismu.htm>.
12. **Гуценко К. Ф., Головки Л. В., Филимонов Б. А.** Уголовный процесс западных государств. – Москва: Зерцало, 2001.
13. **Pradel J.** Lyginamoji baudžiamoji teisė. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
14. **Weston P. B., Wells K. M. J. D.** Criminal Investigation. Fifth edition. – New Jersey: Prentice hall, 1990.
15. **Swanson Ch. R., Chamelin N. C., Territo L.** Criminal Investigation. Sixth edition. The McGraw-Hill Companies. – New York, 1996.
16. **Müller C. B., Kirkpatrick L. C.** Federal rules of evidence. With Advisory Committee Notes, Legislative History and Case Supplement. – Boston, New York, London, Toronto: Little, Brown and Company, 1994.
17. **Federal rules of evidence in a nutshell** / by Michael H. Graham. 3rd ed. – St. Paul: West Publishing Co., 1992.
18. **Redsicker D. R., Gordner G., James S. H., Laws A. C.** The Practical Methodology of Forensic Photography. Lightning Powder Co. – Oregon, 1991.
19. **Geller W. A.** Videotaping Interrogations and Confessions. Research in Brief. National Institute of Justice, U.S. Department of Justice. March 1993.
20. **De Forest P. R., Gaensslen R. E., Lee H. C.** Forensic Science. The McGraw–Hill Companies. – New York, 1983.
21. **Best A.** Evidence: examples and explanations. Fourth Edition. – New York: Aspen Law & Business, 2001.
22. **Cox H. J.** Criminal Evidence Handbook. Second Edition. Canada Law Book Inc. – Ontario, 1991.
23. **The simplification** of criminal justice. Recommendation No. R (87) 18 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 September 1987. <http://cm.coe.int/ta/rec/1987/87r18.htm>

24. **Problems** of criminal procedural law connected with information technology. Recommendation No. R (95) 13 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 11 September 1995. <http://cm.coe.int/ta/rec/1995/95r13.htm>.
25. **Карев Д. С., Совгирова М. М.** Возбуждение и расследование уголовных дел. – Москва, 1967.
26. **Строгович М. С.** Курс советского уголовного процесса. – Москва, 1968. Т. 1.
27. **Карнеева Л. М.** Использование звукозаписи в суде // Советская юстиция. 1968. № 14.
28. **Герасимов В. П.** Правовые и научно-технические основы использования звукозаписи в уголовном процессе. Автореферат дисс. канд. юрид. наук. – Москва, 1969.
29. **Goda G., Kazlauskas M., Kuconis P., Rinkevičius J. ir kiti.** Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV dalys. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
30. **Гончаренко В. И.** Научно-технические средства в следственной практике. – Киев: Вища школа, 1984.
31. **Зинченко И. А.** Использование в уголовно-процессуальном доказывании фотоснимков, кинолент и видеограмм. – Ташкент, 1988.
32. **Теория** доказательств в советском уголовном процессе. – Москва, 1973.
33. **Уголовный** процесс. Под. ред. Лупинской П. А. – Москва: Юрист, 1998.
34. **Силкин П. Ф.** Процессуально-правовая природа фотоснимков, используемых в доказывании // Совершенствование уголовно-процессуальной деятельности органов внутренних дел. – Москва, 1984.
35. **Ищенко Е. П.** Использование современных научно-технических средств при расследовании уголовных дел. – Свердловск, 1985.
36. **Карнеева Л. М., Мусиенко А. В.** Доказательственное значение материалов, полученных в результате применения киносъемки видео- и звукозаписи // Советская юстиция. 1983. № 3.
37. **Пампушко И. П.** Совершенствование правовых и организационных основ применения криминалистической техники в раскрытии преступлений. Дис. канд. юрид. наук. – Москва, 1996.
38. **Ищенко Е. П., Ищенко П. П., Зотчев В. А.** Криминалистическая фотография и видеозапись. – Москва: Юристь, 1999.
39. **Roxin C.** Strafverfahrensrecht. – München, 1991.
40. **Henkel H.** Strafverfahrensrecht. – Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1968.
41. **Kleinknecht T.** Strafprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz. – München. 1975.
42. **Maurach.** Deutsche Strafrecht. Besonderer Teil. – Kalsruhe, 1956.
43. **Kohlhaas M.** Die Tonbandaufnahmen als Beweismittel im Strafprozess. – Neue Juristische Wochenschrift, 1957.
44. **Alsberg M.** Beweisantrag im Strafprozess. – Köln, 1956.
45. **Feldmann C.** Das Tonband als Beweismittel im Strafprozess. – Neue Juristische Wochenschrift, 1958.
46. **Neue** Juristische Wochenschrift. 1960.
47. **Rinkevičius J.** Įrodymų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje // Teisė. 1992. Nr. 26.
48. **Rinkevičius J.** Procesiniai įrodinėjimo baudžiamojoje byloje pagrindai. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1990.
49. **Kazlauskas M., Kuconis P.** Nauja įrodymų samprata Baudžiamojo proceso kodekse // Justitia. 1998. Nr. 5.
50. **Семенов В. А.** Видео и звукозапись в доказательственной деятельности следователя: Дисс. канд. юрид. наук. – Екатеринбург, 1994.
51. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodekso komentaras. G. Goda, M. Kazlauskas, P. Kuconis, J. Rinkevičius ir kiti. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.
52. **Салтевский М. В.** Современные проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами // Теория и практика проблемы собирания доказательственной информации техническими средствами на предварительном следствии. – Киев, 1980.
53. **Макаров А. М.** О доказательственном значении материалов, полученных в результате применения научно-технических средств // Актуальные проблемы собирания доказательственной информации в советском уголовном процессе. – Москва, 1981.
54. **Томин В. Т.** Острые углы уголовного судопроизводства. – Москва, 1991.
55. **Дубривный В. А.** Расширение пределов допустимости доказательств – одно из необходимых условий успешной борьбы с организованной преступностью // Предварительное следствие в условиях правовой реформы. – Волгоград, 1991.

56. **Ведерников Н. Т.** Формы использования специальных познаний в уголовном судопроизводстве и пути их развития // Актуальные вопросы борьбы с преступностью. – Изд-во Томского ун-та, 1988.
57. **Rinkevičius J.** Įrodymų rinkimo būdai baudžiamajame procese // Jurisprudencija. 1998. T. 10(2).
58. **Корухов Ю. Г.** Необходимость совершенствования правовой регламентации применения научных и технических средств в уголовном процессе // Проблемы технико-криминалистического обеспечения раскрытия и расследования преступлений. – Москва, 1994.
59. **Палскис Э.** Совершенствование правовой регламентации использования научно-технических средств при производстве следственных действий // Teisė. 1987. T. 22.
60. **Kazlauskas M., Goda G.** Naujo Baudžiamojo proceso kodekso kūrimo prielaidos, struktūra, naujovės // Teisės problemos. 1999. Nr. 3.

Use of Technical Means in Recording Criminal Procedural Actions

Linas Belevičius

Mykolas Romeris University

Keywords: *act, recording, technical measures, criminal procedure actions.*

SUMMARY

The paper discusses the concept, methods, means, together with their advantages and disadvantages, of recording criminal procedure actions. In criminal procedure to record actions and results of the pre-trial investigation and court proceedings various means are used, namely, symbolic, material, visual and graphical. However, symbolic recording, i.e. data description by using symbols, is most widely used. This type of means is realized by making statements and sound recordings.

According to Lithuanian criminal procedure law, making statements (i.e. description) is acknowledged as the only way to record procedural actions, while other means of recording are alternative and could not replace the statement. Due to subjective factors found in recording by making statements, only those details that seem to be significant in the case to an officer are recorded. Also, pieces of important information can be left unrecorded, or the recorded data can be distorted. Moreover, not all kinds of information can be recorded in a verbal form, or due to different meanings of words, statements can be misinterpreted. Therefore, recording by making statements does not always guarantee a full, detailed and adequate representation of facts established during procedural actions. In comparison, technical methods of recording do not have such drawbacks.

After analyzing foreign criminal procedure laws, scientists' opinions and practical needs, it is suggested to allow using technical means in recording procedural actions. Thus, certain amendments should be made in the articles of Criminal Procedure Code according to which, in case technical means of recording is used, descriptive statements should be shortened and carry only an additional meaning. In addition, statements should be considered as enclosures containing information about the date, time and place of procedural action, the persons who took part, the used technical means, and conditions in which those means were used, while all information on the course and results of procedural action should be recorded and put in certain information storing devices. In this way, a unified recording by making statements and using technical devices could be maintained and statements would become necessary, but at the same time not the most important, attribute in procedural actions.

